

SAMENVATTING UITSPRAAK HOGER BEROEP KLIMAATZAAK MILIEUDEFENSIE VS. SHELL

Het hof Den Haag heeft op 12 november 2024 vastgesteld dat Shell een verplichting heeft om gevaarlijke klimaatverandering tegen te gaan. Toch heeft het hof, anders dan de rechtbank in 2021, geoordeeld dat het niet kan bepalen met welk percentage Shell zijn uitstoot moet verminderen. Evengoed biedt de uitspraak een stevig fundament voor nieuwe klimaatrechtszaken en beleidsmaatregelen. Dit zijn de belangrijkste punten om op door te bouwen:

- Bescherming tegen gevaarlijke klimaatverandering is een mensenrecht; [7.17]
- Shell en andere grote vervuulende bedrijven hebben een verplichting om mensenrechten te beschermen; [7.17 & 7.27]
- Shell en andere grote bedrijven moeten een passende bijdrage leveren aan het halen van de klimaatdoelen van Parijs; [7.79]
- Nieuwe olie- en gasvelden kunnen op gespannen voet staan met het klimaatakkoord van Parijs; [7.61]
- Het hof erkent dat Shell zich bewust is van het belang om een (verdere) carbon lock-in te voorkomen; [7.59, 7.60]
- Het is aannemelijk dat het aanbod van fossiele brandstoffen moet worden beperkt. Fossiele bedrijven hebben hierin een verantwoordelijkheid die los staat van de vraag naar hun producten. [7.61]
- Grote bedrijven hebben niet alleen een eigen verantwoordelijkheid voor het verminderen van hun operationele CO₂-uitstoot en die van toeleveranciers (scope 1 en 2), maar ook voor het verminderen van de CO₂-uitstoot van hun producten (scope 3) [7.99];
- Juist grote bedrijven die hebben bijgedragen aan het veroorzaken van gevaarlijke klimaatverandering hebben tegenover anderen op aarde de plicht te helpen bij het bestrijden daarvan; [7.26]
- Het hof bevestigt dat Milieudefensie en mede-eisers kunnen opkomen voor de belangen van huidige en toekomstige generaties in Nederland; [6.2]
- De rechter mag ingrijpen als een bedrijf zich niet aan zijn zorgplicht houdt om CO₂-uitstoot te beperken. De rechter hoeft in zo'n geval niet terughoudend te zijn. [7.10/7.11]
- Grote bedrijven kunnen zich niet verschuilen achter regelgeving; [7.53]
- Ook bestaande (EU)-wetgeving staat er niet aan in de weg dat individuele bedrijven een verdergaande verplichting kunnen hebben om hun uitstoot te verminderen; [7.53]
- Internationale mensenrechten en soft-law spelen een rol (horizontale werking resp. reflexwerking) bij de invulling van de maatschappelijke zorgvuldigheidsnorm; [7.18, 7.24]
- Het hof erkent dat het mogelijk is dat als Shell zijn productie van olie en gas beperkt, dit niet volledig wordt overgenomen door andere bedrijven. [7.106]

INHOUDSOPGAVE

Doel van de Klimaatzaak	3
Hoofdlijnen van de uitspraak in hoger beroep	3
Mensenrechten en klimaatverandering	3
Mensenrechten en grote bedrijven	3
Het is aan de rechter (en dus niet alleen aan de politiek).....	4
Nieuwe investeringen in olie en gas	5
EU-regelgeving (CSDDD, CSRD & ETS)	5
<i>EU ETS en EU ETS-2 (Europese emissiehandelssysteem)</i>	5
<i>CSDDD/CSRD</i>	5
Het hof legt geen concrete reductieverplichting op.....	6
<i>Reductieverplichting scope 1 & 2</i>	6
<i>Shell heeft een verantwoordelijkheid voor scope 3-uitstoot</i>	6
<i>Hof bepaalt geen concreet percentage voor scope 3</i>	6
<i>Effectiviteit / substitutie</i>	7
Hoe gaan we verder?	8
Vervolg Klimaatzaak tegen Shell.....	8
Impact van arrest op de klimaatzaak tegen ING.....	9

DOEL VAN DE KLIMAATZAAK

In de Klimaatzaak van Milieudefensie en mede-eisers tegen Shell draait het om preventieve actie. Ons doel is dat verdere klimaatschade veroorzaakt door bedrijven wordt voorkomen en dat mensen worden beschermd tegen gevaarlijke klimaatverandering. Daarmee verschilt onze insteek met de klimaatzaken die in de Verenigde Staten zijn aangespannen: wij eisen geen schadevergoeding, maar een koerswijziging van het bedrijf.

HOOFDLIJNEN VAN DE UITSPRAAK IN HOGER BEROEP

In deze samenvatting van Milieudefensie staan plaatsaanduidingen die verwijzen naar de rechtsoverwegingen in [het arrest](#).

Mensenrechten en klimaatverandering

[7.6-7.17] Het hof zegt dat er geen twijfel over kan bestaan dat de bescherming tegen gevaarlijke klimaatverandering een mensenrecht is. Voor het hof staat vast dat

klimaatverandering het grootste probleem van deze tijd is. Het overweegt:

“Klimaatverandering schaadt, in Nederland maar ook daarbuiten, de door art. 2 en 8 EVRM beschermde rechten en zal die nog verder gaan schaden.”

Het hof verwijst naast artikel 2 en 8 EVRM naar de VN, het Urgenda-arrest van de Hoge Raad, de KlimaSeniorinnen-uitspraak van het EHRM (Europees Hof voor de Rechten van de Mens), en ook naar jurisprudentie uit Pakistan, Colombia, Brazilië, India en de Amerikaanse staat Montana.

[6.2] Het hof bevestigt dat Milieudefensie en mede-eisers kunnen opkomen voor de belangen van huidige en toekomstige generaties in Nederland en het Waddengebied.

Mensenrechten en grote bedrijven

[7.18-7.27] Het hof oordeelt dat juist bedrijven zoals Shell tegenover andere bewoners van de aarde een verplichting hebben om hun CO₂-uitstoot te beperken om gevaarlijke klimaatverandering tegen te gaan. Want deze bedrijven dragen sterk bij aan klimaatverandering én ze hebben de macht om dit probleem te bestrijden. Deze verplichting geldt ook als die niet expliciet wordt genoemd in de wetgeving van landen waarin het bedrijf opereert.

(Verdrags)regels over mensenrechten kunnen doorwerken in privaatrechtelijke verhoudingen, bevestigt het hof. **Mensenrechten kunnen op deze manier open normen**

invullen, zoals de maatschappelijke zorgvuldigheidsnorm die bepaalt wat van een bedrijf kan worden verwacht.

Het hof gebruikt **artikel 2 en 8 EVRM** (recht op leven en recht op gezinsleven) om mede te bepalen welke zorgplicht geldt voor Shell. De verplichting voor Shell en andere grote bedrijven om hun uitstoot te verminderen volgt volgens het hof ook uit **de OESO-richtlijnen, de UNGP (UN Guiding Principles) en andere (niet-bindende) regelgeving** die Shell heeft onderschreven.

Het is aan de rechter (en dus niet alleen aan de politiek)

Shell kwam in hoger beroep met verschillende argumenten waarom het niet aan de rechter zou zijn om bedrijven te verplichten om hun uitstoot te verminderen. Het hof haalt door al deze argumenten een streep.

- **[6.8]** Volgens Shell is de vraag of bedrijven hun uitstoot moeten verminderen een kwestie voor de politiek en niet voor de rechter. Het hof geeft Shell ongelijk. **Dat de politiek keuzes moet maken over de aanpak van klimaatverandering en het gegeven dat niet iedereen het eens zal zijn over die keuzes, verandert niets aan het feit dat de rechter kan oordelen over de vraag of bedrijven een juridische plicht hebben om CO₂-uitstoot te verminderen.**
- **[7.53]** Ook Shell's betoog dat een verplichting voor individuele bedrijven om CO₂-uitstoot te verminderen niet past in het stelsel van de wet, strandt. Shell stelt dat als bedrijven zich houden aan bestaande regels om klimaatverandering tegen te gaan, ze geen extra verplichtingen kunnen hebben om hun CO₂-uitstoot verder te beperken. Dat is onjuist, zegt het hof, want de wetgever (zowel in Europa als Nederland) heeft niet bepaald dat de wetgeving op dit gebied uitputtend is. **Er is dus ruimte voor de rechter voor het vaststellen van een zorgplicht en bedrijven te verplichten hun CO₂-uitstoot verder te verminderen.**
- **[7.10/7.11]** In de KlimaSeniorinnen-uitspraak zei het EHRM dat staten een ruime beoordelingsvrijheid hebben bij de vraag welke middelen ze inzetten om klimaatverandering tegen te gaan. Shell stelde dat deze uitspraak betekent dat de civiele rechter terughoudend moet zijn als het gaat over de aanpak van klimaatverandering. Ook hierin geeft de rechter Shell ongelijk. **Het hof maakt duidelijk dat de nationale rechter de bevoegdheid heeft voor Shell een concrete rechtsplicht vast te stellen voor het tegengaan van klimaatverandering.**

Nieuwe investeringen in olie en gas

[7.58-7.62] Om de doelen van het klimaatakkoord van Parijs te halen moet de wereldwijde CO₂-uitstoot in 2030 drastisch zijn verminderd, onderstreept het hof. Het is volgens het hof aannemelijk dat dit doel niet alleen kan worden bereikt door de vraag naar fossiele brandstoffen te verminderen: **ook het aanbod moet worden beperkt. Daarom is het nodig dat Shell en andere producenten van fossiele brandstoffen hierin hun verantwoordelijkheid nemen.** Het hof leidt dit af uit de wettelijke maatschappelijke zorgvuldigheidsnorm, ingevuld door de best beschikbare wetenschap en door art. 2 en 8 EVRM en soft law zoals de UNGP en de OESO-richtlijnen.

Olie- en gasbedrijven moeten volgens het hof rekening houden met de negatieve gevolgen die hun investeringen kunnen hebben voor de energietransitie. **De investeringen die Shell wil doen in nieuwe olie- en gasvelden kunnen op gespannen voet staan met de verantwoordelijkheid om de doelen van Parijs binnen bereik te houden.** Het hof erkent dat Shell zich ervan bewust is dat het belangrijk is om een verdere carbon lock-in te voorkomen: door nog jarenlang fossiele energie op te dringen aan de markt, wordt de energietransitie volgens het hof “ernstig vertraagd” omdat duurzame alternatieven hierdoor niet goed genoeg kunnen concurreren met olie en gas.

De vraag of de voorgenomen investeringen van Shell in nieuwe olie- en gasvelden in strijd zijn met de zorgplicht van Shell, zegt het hof in deze zaak niet te kunnen beantwoorden omdat dit niet expliciet is gevorderd: de vorderingen van Milieudefensie en mede-eisers gaan over het opleggen van een reductiepercentage.

EU-regelgeving (CSDDD, CSRD & ETS)

EU ETS en EU ETS-2 (Europese emissiehandelssysteem)

[7.28- 7.38] Het hof maakt duidelijk dat EU ETS-1 en EU ETS-2 niet in de weg staan aan de mogelijkheden van de rechter om een zorgplicht en de invulling daarvan vast te stellen.

CSDDD/CSRD

[7.40, 7.43 en 7.46] Het hof geeft aan dat op basis van de CSRD (rapportagerichtlijn) en CSDDD (due diligence-richtlijn) Shell een (rapportage)verplichting heeft om een klimaattransitieplan op te stellen en uit te voeren. Dit plan moet ervoor zorgen dat het bedrijfsmodel en de strategie van Shell verenigbaar zijn met het 1,5 graden-doel in het klimaatakkoord van Parijs. Daarnaast moeten het bedrijfsmodel en de strategie van Shell verenigbaar zijn met het doel van de Europese Unie om in 2050 klimaatneutraal te zijn.

Zoals eerder aangegeven is het hof in ieder geval van oordeel dat de CSRD/CSDDD niet in de weg staat aan het vaststellen van verdergaande maatregelen door een civiele rechter op grond van de zorgplicht van bedrijven om hun CO₂-uitstoot te verminderen.

Het hof legt geen concrete reductieverplichting op

Reductieverplichting scope 1 & 2

[7.63-7.66] Shell's uitstoot over scope 1 en 2 vormt een relatief klein deel van de totale uitstoot (zo'n 5%). Het hof oordeelt dat Shell zijn zorgplicht ten aanzien van de uitstoot in scope 1 en 2 niet dreigt te schenden. Shell heeft plannen om die uitstoot in 2030 met 50% te hebben verminderd t.o.v. 2016. Milieudefensie heeft in de procedure aangevoerd dat deze plannen geen garantie bieden, omdat de ervaring leert dat Shell zijn doelstellingen vaak schraapt of afzwaakt. Het hof gaat hier niet in mee en vindt dat Shell zich voldoende heeft gecommitteerd aan dit doel.

Shell heeft een verantwoordelijkheid voor scope 3-uitstoot

[7.99] **In tegenstelling tot Shell is de rechter van mening dat Shell wel degelijk controle en invloed heeft op de scope 3 emissies van klanten.** Verschillende juridische instrumenten (o.a. de OESO-richtlijnen, CSRD, CSDDD en EU-ETS-2) gaan uit van een verantwoordelijkheid van bedrijven voor hun scope 3-uitstoot. **Het hof bevestigt dat Shell's verantwoordelijkheid voor scope 3-uitstoot een eigen verantwoordelijkheid is van Shell. Met andere woorden: Shell kan zich niet verschuilen achter de consument.**

Hof bepaalt geen concreet percentage voor scope 3

[7.73] Voor de vraag met welk percentage Shell zijn uitstoot in 2030 moet verminderen, neemt het hof als uitgangspunt dat er brede consensus bestaat dat de wereldwijde uitstoot in 2030 met 45% moet zijn verminderd ten opzichte van 2019. Het hof benadrukt dat die 45% een wereldwijd gemiddelde is en overweegt: *"Dat betekent dat er sectoren en bedrijven in landen zijn die méér moeten reduceren en dat er bedrijven en sectoren in landen zijn die minder behoeven te reduceren."* **Vervolgens zegt het hof niet te kunnen bepalen welke specifieke reductieverplichting geldt voor Shell**, om een aantal redenen:

[7.74/7.75] Het hof stelt dat hoewel het aandeel van olie en gas in de wereldwijde uitstoot hoger is dan dat van kolen, er op *kortere termijn* de meeste winst te behalen is door te stoppen met het verbranden van kolen. Het hof gaat hier mee in het pleidooi van Shell dat een overstap van kolen naar gas leidt tot lagere wereldwijde uitstoot. Volgens het hof volgt uit

dit voorbeeld alleen al dat de algemene norm van 45% reductie niet “voldoende fijnmazig” is om toe te passen op Shell.

Milieudefensie denkt hier anders over en voerde in de procedure o.a. aan:

- Dat er voor groeiend gasgebruik geen ruimte is in het resterende koolstofbudget: om gevaarlijke klimaatverandering te voorkomen moet ook de uitstoot door gas fors omlaag.
- Dat het voortdurend investeren in fossiele energie de afhankelijkheid van het fossiele energiesysteem in stand houdt (het probleem van de carbon lock-in dat het hof in de uitspraak erkent) en daarmee in de weg staat van de transitie naar duurzame energie.
- Onderzoekers laten zien dat gas juist concurreert met hernieuwbare energie in plaats van met kolen. En daarmee (wederom) de groei van hernieuwbare energie vertraagt.
- Dat wanneer wordt uitgegaan van scenario's waarbij de nadruk ligt op het eerst terugbrengen van de CO2 uitstoot door kolen, de zwaarste lasten worden neergelegd bij landen in het mondiale zuiden die het minste hebben bijgedragen aan het veroorzaken van klimaatverandering. Dit is in strijd met het principe dat de sterkste schouders de zwaarste lasten horen te dragen.

Effectiviteit / substitutie

[7.97-7.110] Tot slot gaat het hof in op de effectiviteit van een verplichting voor Shell om zijn scope 3-uitstoot te verminderen.

[7.97-7.98] Shell stelt dat wanneer het bedrijf minder fossiele brandstoffen verkoopt, andere bedrijven deze verkoop zullen overnemen (substitutie). Een reductiebevel zou daarom volgens Shell niet effectief zijn.

[7.100-110] De rechtbank oordeelde in 2021 dat Shell de vrijheid heeft om zelf te bepalen op welke manier het bedrijf aan de in het vonnis opgelegde reductieverplichting van 45% voldoet. Het hof meent dat Shell de reductie zou kunnen bereiken door niet de eigen productie omlaag te brengen, maar uitsluitend door de verkoop van door derden geproduceerd olie en gas omlaag te brengen. Het hof zegt dat niet vast is komen te staan dat als Shell minder olie en gas gaat *verkopen*, dit zal leiden tot minder CO2-uitstoot: *“In dat geval verdwijnt de specifieke onderneming immers alleen uit de waardeketen en zullen de (reeds geproduceerde) fossiele brandstoffen via een andere tussenhandelaar alsnog de eindgebruiker bereiken.”*

Het hof maakt daarbij duidelijk onderscheid tussen verkoop en productie en overweegt: *“Er bestaat mogelijk een causale relatie tussen productiebeperking en emissieverlaging, zoals de rechtbank heeft aangenomen, maar Milieudefensie heeft onvoldoende aangevoerd om*

aan te nemen dat er in dit geval (ook) een causale relatie bestaat tussen verkoopbeperking en emissieverlaging".

Op grond hiervan concludeert het hof dat een reductieverplichting voor scope 3-uitstoot niet effectief is en dat Milieudefensie daarom ook geen belang heeft bij de vordering die gaat over scope 3-uitstoot.

Milieudefensie denkt hier anders over en voerde in de procedure o.a. aan:

- **Irrelevantie:** De eis van Milieudefensie en mede-eisers is gebaseerd op het artikel over de onrechtmatige daad (6:162 Burgerlijk Wetboek), dat gaat over ongeschreven zorgvuldigheidnorm. Deze rechtszaak gaat over de vraag of Shell een *eigen* juridische verantwoordelijk heeft om gevaarlijke klimaatverandering te bestrijden, en de vraag of Shell handelt in strijd met deze zorgplicht. Bij de beantwoording van deze beide vragen maakt het niet uit wat andere bedrijven doen. Dit blijkt ook uit eerdere rechtspraak (Urgenda, F35, Pirate Bay). **Het gaat om de eigen verantwoordelijkheid van Shell.**
- **Perfecte substitutie bestaat niet:** Milieudefensie heeft uitgebreid onderbouwd dat als Shell minder olie en gas zou gaan verkopen, dit gat nooit direct en volledig kan worden gedicht door andere fossiele bedrijven. Het is trouwens niet aannemelijk dat Shell zijn reductieplicht enkel zou uitvoeren via handelsactiviteiten, aangezien Shell een van de grootste en meest geïntegreerde systeemspelers is wat betreft handel in olie en gas en dit één van Shell's meest winstgevende activiteiten is.

HOE GAAN WE VERDER?

Vervolg Klimaatzaak tegen Shell

Milieudefensie heeft 3 maanden de tijd om eventueel cassatie bij de Hoge Raad in te stellen tegen de uitspraak van het hof. De termijn loopt af op 12 februari 2025. Wil je weten hoe het verder gaat? Abonneer je dan [hier](#) op de Engelstalige juridische nieuwsbrief van onze Climate Case Tool. Je ontvangt dan automatisch een bericht als Milieudefensie nieuwe juridische stappen onderneemt.

Meer informatie: Voor vragen, neem contact op via climatecase@milieudefensie.nl

Juridisch: [Milieudefensie Climate Case Tool](#)

Impact van arrest op de klimaatzaak tegen ING

Veel delen van het arrest ziet Milieudefensie als een stevige basis voor de in januari 2024 aangekondigde klimaatzaak tegen ING. In deze zaak eist Milieudefensie dat ING zijn uitstoot vermindert en stopt met het financieren van bedrijven die nog nieuwe velden starten. Enkele aanknopingspunten:

1. Het hof oordeelt dat alle bedrijven een plicht hebben om hun uitstoot te verminderen. Dit geldt des te meer voor Shell omdat die een 'belangrijker speler is op de markt' [7.55]. ING is één van de 30 systeembanken in de wereld en verantwoordelijk voor naar eigen zeggen 264 megaton aan broeikasgassen. Toch heeft ING nu geen reductiedoelen gesteld die garanderen dat de bank haar uitstoot zal verminderen – ING's uitstoot zou met de huidige doelen zelfs kunnen toenemen.
2. Het hof oordeelt dat het starten van nieuwe olie- en gasvelden op gespannen voet kan staan met de energietransitie en de zorgplicht van bedrijven [7.61]. ING financiert nog steeds veel fossiele bedrijven die nog nieuwe projecten starten. ING heeft op dit moment naar eigen zeggen 29,5 miljard euro aan leningen uitstaan bij fossiele bedrijven, en leende afgelopen jaar zelfs meer geld aan fossiel dan in 2016, een jaar na het klimaatakkoord van Parijs.